

GRIGORENKO V. L., RASSKAZOVA O. I., RASSKAZOVA P. I. *Innovative facilities for the development of socialism of preschoolers in inclusive educational space.*

The article presents the theoretical substantiation of innovative means of development of pre-schoolers' sociality in the inclusive educational space. In the development of such tools, the authors focused on the understanding of sociality as a characteristic acquired by an individual, combining social experience and subjectivity. It is proved that pre-school age is the most favorable for assimilating the values of society open to people with disabilities. The social-pedagogical games, methods of stimulation, inclusion, theatricalization, social learning, the upbringing of the individual in the collective, as well as individual cards of achievements, technical means of communication, inclusive toys. Innovative solutions of development of a sociality of preschoolers are highlighted as "Books as social stories" and "Cards as life stories".

Key words: sociality, preschoolers, inclusive educational space, solutions of development of a sociality.

УДК 373.31:37.035.

Грицив Т. Г.

ВИКОРИСТАННЯ НАРОДОЗНАВЧИХ ЕЛЕМЕНТІВ ГРИ У ВИХОВАННІ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО БАТЬКІВЩИНИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розкрито пріоритети використання народної гри як засобу народної педагогіки з метою соціалізації молодшого школяра у вихованні ціннісного ставлення до Батьківщини. Окреслено теоретичні аспекти з проблеми у наукових джерелах, проаналізовано класифікації народних ігор, фактори та шляхи використання ігрових технологій. Проаналізовано специфіку формування базових ціннісних ставлень до Батьківщини, а саме любові, патріотизму, особистої та національної гідності за допомогою засобу народної педагогіки - народної гри у відповідності з віковими особливостями дітей початкових класів. Охарактеризовано компетенції, які допомагають сформуувати народні ігри як засоби народної педагогіки.

Ключові слова: ціннісне ставлення до Батьківщини, соціалізація, народна гра, ігрові технології, компетенції.

Соціальні перетворення, зокрема глобалізаційні процеси, що відбуваються у всіх сферах суспільного буття, призводять не тільки до позитивних зрушень, вони викликають певні суперечливі явища. Одним з найбільш суттєвих кризових аспектів докорінної трансформації сучасної освітньої галузі є світоглядно-ідеологічні підвалини існування людини та соціуму, які, в певній мірі, мають реалізовуватися у контексті виховання ціннісних ставлень до Батьківщини, що

здійснюється у процесі розвитку патріотизму, особистої і національної гідності, любові до рідної землі, починаючи уже зі школи.

Науковець К. Журба констатує, що сучасна школа спрямовує свої зусилля на розвиток інтелекту, а не світобачення особистості, що обмежує і збіднює її вплив на вихованця, все більше віддаляє вчителя і учня, школу і родину. Однак, «глибокою помилкою було б нехтувати багатомісячним досвідом школи у вихованні дітей і дорослих, недооцінювати її виховний потенціал, оскільки школа була і залишається тим соціальним інститутом, який допомагає дітям у підготовці до життя» [4, с.131].

Тому модернізація освіти, яка є однією із основних ланок соціалізації дитини, повинна бути спрямована на розвиток національної системи виховання, широке використання надбань народної культури, на впровадження методів та засобів народної педагогіки з метою виховання ціннісного ставлення до Батьківщини, національної самосвідомості та національно – культурної ідентичності.

Це зобов'язує нас до більш глибокого розуміння сутності нашого буття та важливості збереження міжпоколінного зв'язку як один із важелів розбудови міцної держави.

Ціннісне ставлення до Батьківщини засобами народної педагогіки через призму соціології, визначає ті ціннісні ставлення, які витворилися впродовж багатомісячного досвіду народу і здійснюють засвоєння кожною особистістю його культурних надбань, національного духу, способу буття на основі усталених норм і життєвих орієнтирів, інтегруючи у собі всі ціннісні ставлення оточуючого соціуму.

Народна мудрість емпірично передбачила вирішення важливих технологічних завдань формування особистості дитини. Зокрема, засобами народної гри, виводили маленьку людину з її побутового повсякденного життя, запобігали формуванню стереотипів сумніву й недовіри до власних сил. Через гру дитині надавалася змога заявити оточенню про свій позитивний потенціал. Високі світоглядні знання дитина черпала з джерел народної мудрості, різножанровий словесний багаж фольклору та звичаєво-традиційна обрядовість значно збагачували інтелектуальну та емоційно-ціннісну сферу дитини.

Тому використання народних рухливих ігор на сьогодні є актуальним, які, як частина культурно-історичної спадщини українського народу, мають значні можливості для вирішення багатьох виховних завдань молодших школярів Нової української школи. Через залучення дітей до культури українського народу, виховання в них національної самосвідомості, формування стійкого інтересу до матеріалу народознавчого змісту, бажання пізнати його глибше та використовувати в повсякденному житті ми зможемо вибудувати стійку платформу для соціалізації маленьких громадян України з метою виховання ціннісного ставлення до Батьківщини.

Мета статті – висвітлити особливості використання народної гри у вихованні ціннісного ставлення до Батьківщини у молодших школярів.

Народні ігри, які є традиційними засобом педагогіки і мають багатомісячну історію, мають генетичний зв'язок з усіма видами діяльності людини і є

специфічною формою пізнання, праці, спілкування, мистецтва, фізичного розвитку.

Такої однозначності серед учених, як щодо «особливої архаїчності ігор не існує стосовно жодного іншого виду традиційної культури» [3, с. 179].

Український письменник Василь Довжик у передмові до збірки ігор «Літала сорока по зеленім гаю» називає ігри «народним мистецтвом», зазначаючи: «Та й хитра ж штука, оця народна гра! Ви думали – такі собі пустощі, коли робити нема чого, то в креймахи грають, аби збавити час, а вона, ота забавка, – мистецтво. А вона має свій погляд на людину, батьківщину, добро, уявлення про себе і світ. Бо мистецтво – це метод пізнання себе і світу, а гра записала в собі і закодувала в генах дії не лише народного знання, а нас із вами, наш національний характер» [7, с. 20].

У ХІХ ст. з'явилися перші записувачі та збирачі українських народних ігор, етнографічні праці Миколи Маркевича, Павла Чубинського, Олександра Богдановича, Івана Франка, фольклористичні праці Бориса Грінченка, Лесі Українки.

Про педагогічні властивості народних ігор писали педіатр, педагог Є. Покровський, психіатр, психолог і педагог І. Сікорський, літературознавець і публіцист О. Терлецький, видатний педагог Г. Ващенко, етнограф В. Верховинець, педагоги Н. Лубенець, О. Усова, С. Русова, В. Сухомлинський, етнопедagog Г. Волков.

Народознавець В. Скуратівський зазначив, що більшість «абеткових істин дитинства» народжувалась у середовищі простого народу й виконувала певні функції людського співжиття, а власне ігри відкривали дітям живу історію свого народу.

За М. Стельмаховичем «дитячі народні ігри забезпечують збереження національного характеру, психології звичок і психології людини, вони є засобами народної педагогіки і складають певну систему методів. До таких методів належать різноманітні ігри – дидактичні, рухливі, драматизовані, а також епізодичні ігрові прийоми» [8, с. 175].

Класифікацію дитячих ігор подав український етнограф і педагог С. Килимник. За ним ігри відповідають ранньому дитинству, шкільному віку, юнацькому віку; за порами року поділяються на весняні, літні, осінні, зимові; за місцем проведення: хатні та надвірні; за змістом: символічні та «громадського» характеру; за статтю учасників: для хлопчиків і дівчат; ігри педагогічні та самодіяльні; спільні всім національностям та суто національні.

Значний внесок для відродження і впровадження у навчально-виховну систему сучасної школи народних ігор сприяли наукові дослідження А. Богуш, Н. Лисенко, Н. Луцан, Є. Приступи, А. Цьося.

Так, науковець А. Цьось робить поділ народних ігор на рухливі ігри та забави зі співом, приказками та примовками; ігри з предметами, рухливі ігри та забави на розвиток фізичних якостей [9].

Професор Н. Кудикіна подає свою класифікацію народних ігор, вона поділяє їх на рухливі, хороводні та традиційні ігри малих форм (лічилки, зазивки

(зазиванки), примовки, забавлянки, дражнили, звуконаслідування, скоромавки, загадки, жартівливі мовні ігри) [6].

Кілька авторів виокремлюють в окрему групу ігри обрядові, звичаєві, які організують в окремо відведений час. Найдавніші є хороводні драматичні ігри, що колись були частиною календарних обрядів. До складу річного кола української календарної обрядовості входили весняні, літні, осінні та зимові свята. Обов'язковим елементом календарних свят і обрядів були різноманітні фізичні вправи, танці, єдиноборства, хороводи, рухливі ігри та забави.

Ідея відповідності суспільного виховання суспільним потребам найяскравіше втілилась у принципі народності виховання, який став ядром педагогічної концепції К. Ушинського.

У методологічному плані принцип народності виховання виступав як корінна закономірність розвитку освіти – школа і виховання повинні будуватись насамперед у повній відповідності з особливостями і потребами своєї країни: «Виховні ідеї кожного народу, – писав К. Ушинський, – пройняті національністю більше, ніж що-небудь інше, пройняті до того, що неможливо й подумати перенести їх на чужий ґрунт».

За його словами, народність – це своєрідність кожного народу, зумовлена його історичним розвитком. Це прагнення народу зберегти своє національне «Я», усвідомлення свого минулого, свого сьогодення і свого майбутнього. Це національна самобутність народу. Це виховання в дусі кращих звичаїв, традицій, рис національного характеру, психологічного менталітету рідного народу.

Нині йде інтенсивний пошук шляхів підвищення рівня освіченості й вихованості наших учнів. Великої уваги заслуговують інноваційні технології виховання школярів у навчальний та позанавчальний час, зокрема використання засобів народознавства, спрямоване на співпрацю вчителів, учнів, батьків. Саме це є актуальною потребою сучасної дидактики, органічною складовою духовного відродження нашої нації, її оздоровлення, могутнім стимулом розвитку особистості.

Засоби народної педагогіки якнайкраще розв'язують ці завдання, бо вони акумулювали знання, набуті упродовж багатьох століть, у формах, що засвоюються на рівні підсвідомості і відповідають генотипним джерелам розвитку психіки. Немає розриву між окремою людиною й природою в цілому, суспільством, всесвітом. Яскраво виражену педагогічну спрямованість народних ігор, як засобу народної педагогіки, підкреслював

К. Ушинський, за його словами «у грі дитина живе, а сліди цього життя залишаються у ній глибше, ніж сліди реального життя, яке їй важко ще зрозуміти через його складність».

Концептуальні основи технологій організації виховного процесу в початковій школі передбачають ігрову діяльність пріоритетною. «Молодший школяр спроможний до різноманітних переживань соціальних за походженням, що істотно відрізняє цю стадію розвитку від дошкільного дитинства, коли він був позбавлений вираженої орієнтації у суспільному середовищі і в світі у цілому»[1, с. 37].

Ігрова технологія є ефективною виховною технологією, бо з однієї сторони, «є засобом самовираження дитини, прояву її бажань, що дає їй можливість реалізувати всі свої можливості, нести за них відповідальність, а з другої – гра являє собою діяльність, в якій відтворюються соціальні відносини між людьми» [5, с. 140].

Науковці (В. Караковський, Л. Новикова, Н. Селіванова) виокремлюють ряд факторів, які вказують на необхідність впровадження ігрової технології у виховному процесі школи.

Відповідно до їхніх положень ми можемо вказати на ті фактори, які будуть переконливими у плані необхідності використання ігрових технологій із залученням народознавчих елементів або засобів народної педагогіки у початковій школі з метою формування базових ціннісних ставлень до Батьківщини.

1. Дитина, відчуваючи потребу в організованій грі, переймає і засвоює зразки позитивного народного досвіду, норм поведінки, способу життя наших предків, їхній побут, працю, спілкування, відносини, уявлення про моральні цінності та ціннісні ставлення до Батьківщини, зокрема любові, патріотизму, особистої і національної гідності. В ігровій діяльності вихованці освоюють соціальні ролі нашого народу в минулому, переносячи ці моделі поведінки в особисту площину. Народна гра виконує роль засобів, методів та форм діяльності дітей і дорослих, де виступає тренінгом формування народної моралі, впливає на формування соціальної компетентності.

2. Оскільки народні ігри зародилися дуже давно, вони самі є плодами творчості дітей, тому сучасна дитина має можливість виразити себе у відтворенні ігрового дійства, проявити свій творчий ентузіазм, виразити стихійність власних емоцій та переживань, підкоряючись потягу, настрою та ігровій потребі. У грі розвивається та нарощується творчий потенціал особистості.

3. У зміст народних ігор, які впродовж багатьох століть витворив народ, запозичено елементи фольклору, звичаїв та традицій, що складають в своїй основі річне коло української календарної обрядовості. Таким чином дитина вже з початкової школи збагачується уявленнями та знаннями про спосіб життєдіяльності нашого народу у минулому. Норми народної ігрової поведінки, культура гри, її словесне наповнення – зразок для копіювання й наслідування, творчої інтерпретації.

4. Особливу роль відіграє спеціальним чином організований простір, наповнений, народознавчими засобами-стимулами, що закликають до гри й допомагають її організувати. Важливу роль відіграє творчий потенціал вчителя, який вміло володіє ігровими технологіями, моделює відтворення звичаїв і традицій в ігровій формі та дії, створюючи ситуації діалогічного, монологічного мовлення, обговорення, проектування з метою соціалізації молодшого школяра та набуття етнокультурної компетентності.

5. Велике значення має спеціальним чином організована у школі діяльність з вивчення й формування народної ігрової культури, яка є складовою цілої культури народу та одним із провідних засобів народної педагогіки у початковій школі і таким чином закладає основи ціннісних ставлень до Батьківщини.

Використовуючи певну ігрову технологію, учитель повинен пам'ятати про процес її створення: вибір теми, визначення мети й завдань, підготовка та проведення (повідомлення учням теми гри, підготовка унаочнень, проведення гри, підбиття підсумків).

Успіх використання ігрової технології із залученням народознавчих елементів залежить від дотримання вимог:

- а) врахувати актуальність та пізнавальне значення народних ігор;
- б) ігрові завдання мають бути не надто легкими, проте й не дуже складними;
- в) відповідність гри віковим особливостям учнів;
- г) відповідність одній тематиці та різноманітність ігор;
- д) залучення до ігор усього учнівського колективу.

Цікавим в плані досліджуваної проблеми є для нас використання такої сучасної ігрової технології як квест, де ми можемо задіяти народознавчі елементи з метою виховання ціннісного ставлення до Батьківщини. В даному випадку квест для нас буде як розважально-інтелектуальна командна гра для дітей 3-4 класів. Набутий досвід святкування народних свят сприяє вихованню ціннісних ставлень любові, патріотизму та гідності у дітей як носіїв високої культури їх батьків.

Враховуючи вимоги програми Нової української школи щодо соціокультурної змістової лінії, ми поставили перед собою завдання сформулювати ті компетентності, які вихованець зможе застосувати у житті.

Метою розважально-інтелектуальний квесту «Великодні дієства» буде формування компетентностей: ключових: життєзберігальної: дати поняття про звичаї та традиції українського народу як основу сформованого віками способу життя, що зберігав націю у цілності крізь усі випробування; громадянської позиції: виробити розуміння необхідності зберігання народної культури наших предків у суспільстві українців сьогодні; екологічної грамотності: показати шанобливе ставлення наших предків до природи та тісний взаємозв'язок обрядодій народу із природними циклами та явищами; етнокультурної: виховувати любов до традицій і звичаїв народу як ціннісне ставлення до Батьківщини; соціокультурної: розвивати бажання переймати культурні надбання нашого народу; виховувати особистісну і національну гідність.

Обладнанням для проведення цієї ігрової технології мають бути ті підручні матеріали та наочності, які використовуватимуться у ході гри, це: писачок, фарби, воскова свічка (для виготовлення писанки); альбомні листки, фарби, олівці (для зображення великоднього рушничка); роздатковий матеріал (для певних етапів гри) та наочності.

Учитель оголошує тему гри, розповідає умови проведення ігрової технології – квесту, ділить дітей (згідно народної термінології) на громади, вибиває старостів, писарів-ведучих, суддів.

Варто подбати про створення емоційного настрою, для цього доцільно прочитавши вірш «Писанки» Ігоря Калинця або використати пісню «Писанки» Лесі Дичко. Важливим моментом є демонстрація картинок із зображенням писанок, наприклад із Коломийського музею писанки.

Наступним моментом буде оголошення першого етапу гри. Для учасників пропонується станція «Писанкова», де діти пробують писати писанки; кожна команда отримує аркуш паперу із поясненням послідовності виконання роботи. В кінці етапу – захист робіт. На другому етапі «Веснянковому» команди співають веснянки. Третій етап «Художній», учасникам команд пропонується зобразити малюнок великоднього рушничка, який би вони хотіли вишити. На четвертому етапі – «Великодній кошик» – командам пропонується скласти у великодній кошик всі необхідні продукти. П'ятий етап «Гаївковий» – діти отримують завдання відтворити гаївки із рухами. На шостому етапі можна запропонувати відтворити ігри, які гралися діти у минулому у ці дні, з використанням мирилок, домовлянок, лічилок та інших малих фольклорних ігрових жанрів. Сьомий етап може бути цікавим для учасників команд, коли вони виконуватимуть завдання із прислів'ями і приказками про весну. У наступному етапі варто перевірити кмітливість у дітей за допомогою розв'язування тематичних кросвордів. Дев'ятий етап може бути цікавим виконанням творчого завдання, наприклад, скласти казку чи розповідь про святкування цього улюбленого свята. І на завершення – змагання старостів. В кінці судді підбивають підсумки пройдених громадами етапів, дають оцінку їх умінням, знанням та творчому підходу. Таким чином визначають переможця.

Отже, набуття вихованцем будь-якої компетенції є «рухом від оволодіння ним певною компетенцією (або системою компетенцій) як об'єктивно заданої норми, планки, яку вихованець поступово приймає як особисту цінність, – до того моменту, коли він набуває спроможності вводити набуте «в дію» і керується ним у власній поведінці для розв'язання різних життєвих ситуацій» [10, с. 298].

Логічно, що в основі набуття етнокультурної компетентності лежить оволодіння етнокультурною, що «концентрує збереження і передачу традицій через покоління, постає як успадкований від предків синтез соціального життя, особливостей ведення господарства, матеріальних та духовних цінностей» [10, с. 299].

Тому використання засобів народної педагогіки з метою виховання ціннісних ставлень до Батьківщини є актуальним і якнайкраще допомагають сформувати, починаючи з початкової школи, ті компетенції, які закладатимуть основи національної самосвідомості, національно-культурної ідентичності.

Використана література:

1. Бех І.Д. Молодий школяр у соціальних координатах/І. Д. Бех//Сучасна початкова освіта : вектори розвитку[спеціальний випуск, присвячений 80-річчю університету]: зб.наук.праць. – Бердянськ: БДПУ, 2012. – С.29-37.

2. Грошева О. Створення сприятливого середовища для розвитку соціальної компетентності молодших школярів //Початкова школа. – 2018. - № 2. - С.47-49.

3. Давидюк В. Ф. Вибрані лекції з українського фольклору: [навч. посіб.для студ. вищих навч. закладів. Вид. третє, виправл., доп. і перероб.]/ В. Ф. Давидюк. - Луцьк: ПВД «Твердина», 2014. – 448 с.

4. Журба К. О. Виховання патріотизму у молодших підлітків у взаємодії сім'ї і школи / Бех І. Д., Журба К. О., Киричок В.А. // Система патріотичного виховання дітей та учнівської молоді в умовах модернізаційних суспільних змін: навчально-методичний посібник. – К.: Пед. думка., 2011. – 240 с.
5. Кириченко В. І. Технології організації виховного процесу в загальноосвітньому навчальному закладі // Виховна система загальноосвітнього навчального закладу: контури розвитку. – Тернопіль: ТЗОВ «Терно-граф», 2013. – С. 135- 154.
6. Кудикіна Н. Українські народні дитячі ігри малих форм // Палітра педагогаю – 2002. – №2. – С. 3-5.
7. Літала сорока по зеленім гаю / авт.-упор. Г.В. Довженок. – К.: Молодь. 1990. –160 с.
8. Стельмахович М. Українська народна педагогіка. – К.: ІЗМН, 1997. – 232 с.
9. Цьось А.В. Українські народні ігри та забави. – Луцьк: Надстир'я, 1994. – 96 с.
10. Цяо Цжи. Сутність етнокультурної компетентності: теоретичний аспект // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. Наук. праць. – Інститут проблем виховання НАПН України. – Вип. 20. – Кн. 2. – Київ, 2016. – С.297-304.

ГРИЦИВ ТАТЬЯНА ГРИГОРЬЕВНА. Использование народоведческой элементов в игре в воспитании ценностного отношения к Родине в младших школьников.

В статье раскрыты приоритеты использования народной игры как средства народной педагогики с целью социализации младшего школьника в воспитании ценностного отношения к Родине. Определены теоретические аспекты по проблеме в научных источниках, проанализированы классификации народных игр, факторы и пути использования игровых технологий. Проанализировано специфику формирования базовых ценностных отношений к Родине, а именно любви, патриотизма, личного и национального достоинства с помощью средства народной педагогики – народной игры в соответствии с возрастными особенностями детей начальных классов. Охарактеризованы компетенции, которые помогают сформировать народные игры как средства народной педагогики.

Ключевые слова: ценностное отношение к Родине, социализация, народная игра, игровые технологии, компетенции.

HRYSYV TETYANA. The use of population elements in the game in education of valuable attitude to family in the more schools.

The article reveals the priorities of using the national game as a means of folk pedagogy in order to socialize a junior student in raising a value relation to the Motherland. The theoretical aspects of the problem in scientific sources are outlined, the classification of popular games, factors and ways of using gaming technologies are analyzed. There is analyze the specific of the formation of basic valueabe attitudes with

the Homeland, precisely love, patriotism, personal and national dignity with the help of a means of folk pedagogy – a folk game in accordance with the age characteristics of primary school children in article. The competencies that help to form folk games as means of folk pedagogy are characterized.

Key words: value attitude to the Motherland, socialization, national game, game technologies, competencies.

УДК 37.035

Єрьоміна Л. Є.

ФОРМУВАННЯ ЦІННОСТЕЙ СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ У СТАРШИХ ПІДЛІТКІВ: УКРАЇНСЬКИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

У статті подано характеристику й визначено особливості соціальної роботи в контексті формування цінностей сімейного життя у старших підлітків. Автор статті аналізує сутність та зміст даного процесу, порівнюючи український та зарубіжний досвід. Дана тематика розглядається в контексті закладів інтернатного типу, тому наукові погляди автора спрямовані і на позитивні зміни у процесу формування цінностей сімейного життя, що очікуються внаслідок реформування закладів інтернатного типу. Процес перебудови системи інтернатного виховання спрямовано на перехід від інституційних форм опіки над дітьми до альтернативних форм догляду і виховання дітей у сімейному середовищі. У матеріалах статті детально висвітлено позиції фахівців Національної ради з сімейних стосунків, які розглядають зміст поняття «підготовка до сімейного життя» як освітні зусилля відповідно зміцнення індивідуального і сімейного життя.

Ключові слова: цінності сімейного життя, старший підлітковий вік.

Підготовка особистості до сімейного життя як соціально-педагогічна проблема не є новою, адже будь-які знання про розвиток людини, їх стосунки та стан сімейного життя не можуть бути і не є вродженими. Упродовж розвитку суспільства відбувається розробка способів передавання мудрості і досвіду від покоління до покоління, і, зазвичай, результативність даного процесу залежить саме від тієї сім'ї, де народилася і виховується людина.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять наукові концепції і теорії про психолого-педагогічні особливості готовності особистості до життя у відкритому соціумі (Л. Канішевської та ін.), аспекти соціальної педагогіки і соціальної роботи з учнівською молоддю (О. Безпалько, М. Галагузова, Н. Заверико, І. Зверєва, А. Капська, І. Трубавіна, С. Харченко, та ін.), а також праці зарубіжних вчених.

Найкращим способом ефективної підготовки особистості до сімейного життя є власний позитивний досвід. Наше дослідження присвячено саме підготовці вихованців шкіл-інтернатів до сімейного життя. На сьогоднішній день